

॥ अभिश्रवण-मन्त्राः ॥

॥ पुरुषसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - ३/अनुवाकः - १२-१३)

स॒हस्र॑शी॒र्षा पु॒रु॒षः। स॒ह॒स्रा॒क्षः स॒हस्र॑पात्। स भूमिं
वि॒श्वतो॑ वृ॒त्वा। अत्य॑तिष्ठद॒शाङ्गु॑लम्॥ पु॒रु॒ष ए॒वेद॑ सर्व॒म्।
यद्भू॑तं यच्च॒ भव्य॑म्। उ॒तामृ॑त॒त्वस्ये॑शानः। यदन्ने॑नातिरोह॑ति॥
ए॒तावा॑नस्य महि॒मा। अतो॒ ज्याया॑श्च॒ पूरु॑षः। पादो॑ऽस्य
वि॒श्वा भू॑तानि। त्रि॒पाद॑स्यामृ॒तं दि॒वि॥ त्रि॒पाद॑र्ध्व उदै॒त्पुरु॑षः।
पादो॑ऽस्ये॒हाऽऽभ॑वात्पुनः। ततो॒ विश्व॑ङ्म॒क्राम॑त्। सा॒श॒ना॒न॒शने॑
अ॒भि॥ तस्मा॑द्वि॒राड॑जायत। वि॒राजो॑ अधि॒ पूरु॑षः। स
जा॒तो अत्य॑रिच्यत। प॒श्चाद्भूमि॑मथो॒ पुरः॑॥ यत्पुरु॑षेण
ह॒विषा॑। दे॒वा य॒ज्ञम॑तन्वत। व॒स॒न्तो अ॑स्याऽऽसी॒दाज्य॑म्।
ग्री॒ष्म इ॒ध्मः श॒रद्ध॑विः॥ स॒प्तास्या॑ऽऽसन् परि॒धयः॑।
त्रिः स॒प्त स॒मिधः॑ कृ॒ताः। दे॒वा यद्य॑ज्ञं त॒न्वा॒नाः।
अब॑ध्नन् पु॒रु॒षं प॒शुम्॥ तं य॒ज्ञं ब॒र्हिषि॑ प्रौक्षन्। पु॒रु॒षं
जा॒तम॑ग्रतः। तेन॑ दे॒वा अय॑जन्त। सा॒ध्या ऋ॑षयश्च॒ ये॥
तस्मा॑द्य॒ज्ञात्सर्व॑हुतः। सम्भृ॑तं पृषदाज्यम्। प॒शू॒स्ता॑श्च॒क्रे
वाय॑व्यान्। आ॒र॒ण्यान्ग्रा॒म्याश्च॒ ये॥ तस्मा॑द्य॒ज्ञात्सर्व॑हुतः।
ऋचः॑ सा॒मानि॑ जज्ञिरे। छन्दा॑ंसि जज्ञिरे॒ तस्मा॑त्।
यजु॑स्तस्मा॑दजायत॥ तस्मा॑द॒श्वा अ॑जायन्त। ये के

चौभयादतः। गावो ह जज्ञिरे तस्मात्। तस्माज्जाता
 अजावयः॥ यत्पुरुषं व्यदधुः। कतिधा व्यकल्पयन्। मुखं
 किमस्य कौ बाहू। कावूरू पादावुच्येते॥ ब्राह्मणोऽस्य
 मुखमासीत्। बाहू राजन्यः कृतः। ऊरू तदस्य यद्वैश्यः।
 पद्भ्यां शूद्रो अजायत॥ चन्द्रमा मनसो जातः। चक्षोः सूर्यो
 अजायत। मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च। प्राणाद्वायुरजायत॥ नाभ्यां
 आसीदन्तरिक्षम्। शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत। पद्भ्यां भूमिर्दिशः
 श्रोत्रात्। तथा लोकां अकल्पयन्॥ वेदाहमेतं पुरुषं
 महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसस्तु पारे॥ सर्वाणि रूपाणि
 विचित्य धीरः। नामानि कृत्वाऽभिवदन् यदास्ते॥ धाता
 पुरस्ताद्यमुदाजहार। शक्रः प्रविद्वान् प्रदिशश्चतस्रः। तमेवं
 विद्वानमृतं इह भवति। नान्यः पन्था अयनाय विद्यते॥
 यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्।
 ते ह नाकं महिमानः सचन्ते। यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति
 देवाः॥ अद्भ्यः सम्भूतः पृथिव्यै रसाच्च। विश्वकर्मणः
 समवर्तताधि। तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति। तत्पुरुषस्य
 विश्वमाजानमग्रे॥ वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं
 तमसः परस्तात्। तमेवं विद्वानमृतं इह भवति। नान्यः पन्था
 विद्यतेऽयनाय॥ प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः। अजायमानो
 बहुधा विजायते। तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्।
 मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः॥ यो देवेभ्य आतपति।

यो दे॒वानां॑ पु॒रोहि॑तः। पूर्॒वो यो दे॒वेभ्यो॑ जा॒तः। नमो॑
 रु॒चाय॑ ब्रा॒ह्म॒ये॥ रुचं॑ ब्रा॒ह्मं ज॒नय॑न्तः। दे॒वा अ॒ग्रे तद॑ब्रुवन्।
 यस्त्वै॒वं ब्रा॑ह्म॒णो वि॒द्यात्। तस्य॑ दे॒वा अ॒सन् व॒शे॥ ह्रीश्च॑ ते
 ल॒क्ष्मीश्च॑ प॒त्न्यौ। अ॒होरा॒त्रे पा॒र्श्वे। नक्ष॑त्राणि रू॒पम्। अ॒श्विनो॑
 व्या॒त्तम्। इ॒ष्टं म॑निषाण। अ॒मुं म॑निषाण। स॒र्वं म॑निषाण॥
 ॥ ॐ शान्तिः॑ शान्तिः॑ शान्तिः॑ ॥

॥ नारायणसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - १३)

स॒हस्र॑शी॒र्षं दे॒वं वि॒श्वाक्षं॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। वि॒श्वं ना॒राय॑णं
 दे॒वम॑क्षरं॑ पर॒मं प॒दम्। वि॒श्वतः॑ पर॑मान्नित्यं वि॒श्वं
 ना॒राय॑णं ह॒रिम्। वि॒श्वमे॒वेदं पु॑रुष॒स्तद्वि॒श्वमु॑पजीवति।
 पतिं॑ वि॒श्वस्या॒ऽऽत्मे॒श्वरं॑ श॒श्वतं॑ शि॒वम॑च्युतम्। ना॒राय॑णं
 म॒हाज्ञे॑यं वि॒श्वात्मा॑नं प॒राय॑णम्। ना॒राय॑णप॑रो ज्योति॒रात्मा
 ना॒राय॑णः प॑रः। ना॒राय॑ण प॑रं ब्र॒ह्म त॒त्त्वं ना॒राय॑णः
 प॑रः। ना॒राय॑णप॑रो ध्या॒ता ध्या॑नं ना॒राय॑णः प॑रः। यच्च॑
 कि॒ञ्चिज्ज॑ग॒त्सर्वं दृ॒श्यते॑ श्रूय॒तेऽपि॑ वा॥

अ॒न्तर्ब॑हिश्च॑ तत्स॒र्वं व्या॑प्य ना॒राय॑णः स्वि॒तः। अ॒नन्त॑मव्ययं
 क॒विः स॑मु॒द्रेऽन्तं॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। प॒द्म॒को॒श प्र॑तीका॒शः
 हृ॒दयं॑ चाप्य॒धोमु॑खम्। अधो॑ नि॒ष्ट्या वि॑तस्त्या॒न्ते ना॒भ्यामु॑परि॒
 तिष्ठ॑ति। ज्वा॒ल॒मा॒लाकु॑लं भा॒ती वि॒श्वस्या॑ऽऽय॒तनं॑ म॒हत्।

सन्ततं॑ शि॒लाभिस्तुल॑म्ब॒त्याकोश॑सन्नि॒भम्। तस्यान्ते॑
 सुषि॒रं॑ सूक्ष्मं तस्मिन्त्सर्वं॑ प्रति॒ष्ठितम्। तस्य॑ मध्ये॑ म॒हान्-
 ग्निर्वि॒श्वार्चिर्वि॒श्वतो॑मुखः। सोऽग्रं॑ भु॒ग्विभ॑जन्तिष्ठ॒न्नाहार॑मज॒रः
 क॒विः। तिर्य॒गूर्ध्वम॑धः शायी॑ र॒श्मय॑स्तस्य॑ सन्त॒ता।
 सन्ताप॑यति॒ स्वं दे॒हमापा॑दतल॒मस्त॑कः। तस्य॑ मध्ये॑
 वह्नि॑शिखा अ॒णीयो॑र्ध्वा व्य॒वस्थि॑तः। नी॒लतो॑यद-
 मध्य॒स्थाद्विद्यु॑ल्लेखे॒व भास्व॑रा। नी॒वार॑शू॒कवत्त॑न्वी पी॒ता
 भा॑स्वत्य॒णूप॑मा। तस्याः॑ शिखा॒या म॑ध्ये प॒रमा॑त्मा
 व्य॒वस्थि॑तः। स ब्रह्म॑ स शिवः॑ स हरिः॑ सेन्द्रः॑ सोऽक्षरः॑
 पर॒मः स्व॒राट्॥ ऋ॒तं॑ स॒त्यं प॑रं ब्रह्म॑ पु॒रुषं॑ कृष्ण॒पिङ्ग॑लम्।
 ऊ॒र्ध्वरे॑तं वि॒रूपा॑क्षं वि॒श्वरू॑पाय॒ वै नमो॑ नमः॑।

ना॒रा॒य॒णाय॑ वि॒द्महे॑ वा॒सुदे॒वाय॑ धीमहि। तन्नो॑ विष्णुः॑
 प्रचो॒दया॑त्।

विष्णो॑र्नु कं वी॒र्या॑णि प्रवो॑चं॒ यः पा॑र्थि॒वानि वि॒ममे॑ रजा॑सि
 यो अ॒स्कंभा॑य॒दुत्तरं॑ स॒धस्थं॑ वि॒चक्र॑माणस्त्रे॒धोरु॑गा॒यो
 विष्णो॑र॒राट॑मसि विष्णोः॑ पृ॒ष्ठम॑सि विष्णोः॑ श्र॒त्रैस्थो॑ विष्णोः॑
 स्यू॒रसि॑ विष्णो॑र्ध्रु॒वम॑सि वैष्ण॒वम॑सि विष्णो॑वे त्वा॥

॥ ॐ शान्तिः॑ शान्तिः॑ शान्तिः॑ ॥

॥ कृणुष्व पाजः ॥

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवा॥ इभेन।
 तृष्णीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः। तव
 भ्रमासं आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः। तपूँष्यग्रे
 जुहा पतङ्गानसन्दितो वि सृज विष्वंगुल्काः। प्रति स्पशो
 वि सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः। यो नो
 दूरे अघशंसो यो अन्त्यग्रे मार्किष्टे व्यथिरा दधर्षीत्॥१॥

उदग्रे तिष्ठ प्रत्याऽऽतनुष्व न्यमित्रा॥ ओषतात्तिग्महेते। यो
 नो अराति॥ समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतुसं न शुष्कम्।
 ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्रे। अव
 स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून्। स
 ते जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत्॥२॥

विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत्।
 सेदग्रे अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः।
 पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना साऽसंदिष्टिः।
 अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाख्सं ते वावाता जरतामियङ्गीः॥३॥

स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि धारयेरनु द्यून्।
 इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन्दोषावस्तर्दीदिवा॥ समनु द्यून्।
 कीडन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाभि द्युम्ना तस्थिवा॥ सो
 जनानाम्। यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न उपयाति
 वसुमता रथेन। तस्य त्राता भवसि तस्य सखा

यस्तं आतिथ्यमानुषगजुजोषत्। म॒हो रु॑जामि ब॒न्धुता॒
वचो॑भिस्तन्मा॑ पि॒तुर्गोत॑मा॒दन्वि॑याय॥ ४॥

त्वं नो अ॒स्य वच॑सश्चिकिद्धि॒ होत॑र्यविष्ठ सु॒क्रतो॑ द॒मूनाः।
अस्व॑प्रजस्तरण॑यः सु॒शेवा॒ अत॑न्द्रासोऽवृ॒का अश्र॑मिष्ठाः। ते
पा॒यवः॑ स॒ध्रिय॑श्चो नि॒षद्याऽग्ने॑ तव॑ नः पा॒न्त्वमू॑र। ये पा॒यवो॑
मा॒मते॑यं ते अ॒ग्ने पश्य॑न्तो अ॒न्धं दु॑रि॒तादर॑क्षन्। र॒रक्ष॑
ता॒न्सु॒कृतो॑ वि॒श्ववे॑दा॒ दिप्स॑न्त॒ इद्रि॑पवो॒ ना ह॑ दे॒भुः॥ ५॥

त्वया॑ व॒यः स॑ध॒न्यस्त्वो॒तास्त॒व प्र॑णी॒त्यश्या॑म॒ वाजा॑न्। उ॒भा
शः॑ सा॒ सूद॑य सत्यता॒तेऽनु॑ष्टु॒या कृ॑णु॒ह्यह॑याण। अ॒या ते॑ अ॒ग्ने
स॒मिधा॑ वि॒धेम॒ प्रति॒ स्तोम॑ः श॒स्यमा॑नं गृ॒भाय। द॒हाऽश॑सो॒
र॒क्षसः॑ पा॒ह्यस्मान्द्रु॑हो नि॒दो मि॑त्रम॒हो अव॑द्यात्। र॒क्षो॒हणं॑
वा॒जिन॒माऽऽजि॑घर्मि मि॒त्रं प्रथि॑ष्ठ॒मुप॑ या॒मि श॑र्म। शिशा॑नो
अ॒ग्निः क्र॑तु॒भिः समि॑द्धः स नो॒ दिवा॒ स रि॑षः पा॒तु न॑क्तम्॥ ६॥

वि ज्योति॑षा बृ॒हता॒ भा॑त्य॒ग्निरा॒विर्वि॑श्वानि कृ॒णुते॑ म॒हित्वा।
प्रादे॑वीर्मा॒याः स॑हते दुरे॒वाः शि॑शी॒ते शृ॑ङ्गे र॒क्षसे॑ वि॒निक्षे॑।
उ॒त स्वा॒नासो॑ दि॒विष॑न्त्व॒ग्नेस्ति॒ग्मायु॑धा॒ रक्ष॑से॒ हन्त॑वा
उ। मदे॑ चिदस्य॒ प्ररु॑जन्ति॒ भामा॒ न व॑रन्ते परि॒बाधो॑
अदे॑वीः॥ ७॥ [१.२.१४]

॥ रक्षोहणो वलगहनः ॥

र॒क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनो॑ वैष्ण॒वान्ख॑नामी॒दम॒हं तं व॑ल॒गमु॒द्व॑पामि
 यं नः॑ स॒मा॒नो यम॑स॒मानो॑ निच॒खाने॑दमे॒नम॑ध॒रं करो॑मि यो
 नः॑ स॒मा॒नो योऽस॑मानोऽराती॒यति॑ गा॒य॒त्रेण॑ छ॒न्द॒साऽव॑बाढो
 वल॒गः कि॒मत्र॑ भ॒द्रं तन्नौ॑ स॒ह वि॒राड॑सि स॒पत्न॑हा स॒म्राड॑सि
 भ्रातृ॒व्य॒हा स्व॒राड॑स्यभिमाति॒हा वि॑श्वा॒राड॑सि वि॒श्वासां॑
 ना॒ष्ट्राणां॑ ह॒न्ता (३)

र॒क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनः॑ प्रोक्षा॑मि वैष्ण॒वान् र॒क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनो॑-
 ऽव॑ नयामि वैष्ण॒वान् यवो॑ऽसि य॒वया॑स्मद्वेषो॑ य॒वया॑रा॒ती
 र॒क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनो॑ऽव॑ स्तृणामि वैष्ण॒वान् र॒क्षो॒हणो॑
 वल॒ग॒हनो॑ऽभि जु॒होमि॑ वैष्ण॒वान् र॒क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हना॑वुप॑
 दधामि वैष्ण॒वी र॒क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनो॑ पर्यू॑हामि वैष्ण॒वी
 र॒क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनो॑ परि॑ स्तृणामि वैष्ण॒वी र॒क्षो॒हणो॑
 वल॒ग॒हनो॑ वैष्ण॒वी बृ॒हन्न॑सि बृ॒हद्वा॑वा बृ॒हती॑मिन्द्रा॒य वाच॑
 वद॥ (४)

॥ सोमाय पितृमते ॥

(तैत्तिरीयसंहिता १.८.५)

सोमा॑य पि॒तृम॑ते॒ पुरो॒डाशः॑ ष॒ट्क॑पालं॒ निर्व॑पति पि॒तृभ्यो॑
 ब॒र्हिष॑द्भ्यो॒ धा॒नाः पि॒तृभ्यो॑ऽग्नि॒ष्वात्तेभ्यो॑ऽभिवा॒न्याये॑ दु॒ग्धे
 म॒न्थमे॒तत् ते॑ तत् ये च॒ त्वाम॑न्वे॒तत् ते॑ पिताम॒ह प्र॑पिताम॒ह
 ये च॒ त्वाम॑न्व॒त्र पि॒तरो॑ यथाभा॒गं म॑न्दध्व॒ सुस॑न्द॒शं त्वा

व॒यं म॒घं व॒न् म॒न्दि॒षी॒महि॑॥ प्र नू॒नं पू॒र्णव॑न्धुरः स्तु॒तो या॑सि
व॒शा॒५ अ॒नु॑॥ यो॒जा न्वि॑न्द्र ते॒ हरी॑॥ (७)

अक्ष॒न्नमी॑मदन्त॒ ह्यव॑ प्रि॒या अ॑धूषत॥ अस्तो॑षत॒ स्वभा॑नवो
वि॒प्रा न॑वि॒ष्ठया॒ म॒ती॑॥ यो॒जा न्वि॑न्द्र ते॒ हरी॑॥ अक्ष॑न्
पि॒तरोऽमी॑मदन्त॒ पि॒तरोऽती॑तृपन्त॒ पि॒तरोऽमी॑मृजन्त
पि॒तरः॑॥ परे॑त पि॒तरः॒ सोम्या॑ ग॒म्भीरैः॒ पृथि॑भिः॒ पू॒र्वैः॑॥ अथा॑
पि॒तृन्धु॑स्सु॒विद॒त्रा॒५ अ॒पी॑त॒ यमे॒न ये स॑ध॒मादं॑ म॒दन्ति॑॥ म॒नो
न्वा हु॑वामहे॒ नारा॑श॒५ से॒न स्तो॑मे॒न पि॒तृणां॑ च॒ मन्म॑भिः॥
आ (८)

न॑ ए॒तु म॒नः पु॒नः क्र॒त्वे द॑क्षा॒य जी॒वसे॑॥ ज्योक् च॒ सूर्य॑
दृ॒शे॑॥ पु॒नर्नः॑ पि॒तरो॒ मनो॑ ददा॒तु दै॒व्यो ज॑नः॥ जी॒वं ब्रा॑त॒५
स॒चेम॑हि॥ यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॑त॒ द्यां यन्मा॑तरं पि॒तरं॑ वा
जि॒हि॒५ सि॒म॑॥ अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑दे॒नसो॑ गा॒रु॒हप॑त्यः प्र मु॑ञ्चतु
दु॒रि॒ता या॑नि च॒कृ॒म क॒रोतु॑ मा॒मने॑नसम्॥ (९)

॥ उशन्तस्त्वा हवामहे ॥

(तैत्तिरीयसंहिता २.६.१२)

उ॒शन्त॑स्त्वा हवामह॒ उ॒शन्तः॒ समि॑धीमहि। उ॒शन्नु॑शत आ
व॑ह॒ पि॒तृन् ह॒विषे॑ अ॒त्तवे॑। त्व॒५ सो॒म प्र॑चि॒कितो॑ म॒नीषा॑
त्व॒५ रजि॑ष्ठ॒मनु॑ नेषि॒ पन्था॑म्। तव॒ प्रणी॑ती पि॒तरो॑ न इ॒न्दो
दे॒वेषु॑ रत्न॑मभजन्त॒ धीराः॑। त्वया॒ हि नः॑ पि॒तरः॑ सो॒म पू॒र्वे

कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः। वन्वन्नवातः परिधीं रपोर्णु
वीरेभिरश्वैर्मघवा भव (६५)

नः। त्वं सोम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ
तंतन्था। तस्मै त इन्दो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो
रयीणाम्। अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत
सुप्रणीतयः। अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयिं
सर्ववीरं दधातन। बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वाग्निमा वो हव्या
चकृमा जुषध्वम्। त आ गतावसा शन्तमेनाथास्मभ्यम् (६६)

शं योररपो दधात। आहं पितृन्सुविदत्रां अविथ्सि
नपातश्च विक्रमणं च विष्णोः। बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य
भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः। उपहूताः पितरो बर्हिष्येषु
निधिषु प्रियेषु। त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु ते
अवन्त्वस्मान्। उदीरतामवर उत्परांस उन्मध्यमाः पितरः
सोम्यासः। असुम् (६७)

य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु। इदम्पितृभ्यो
नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासो य उपरास ईयुः। ये पार्थिवे
रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनांसु विक्षु। अधा
यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्न ऋतमांशुषाणाः।
शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरपं व्रन्।
यदग्ने (६८)

क॒व्य॒वा॒ह॒न् पि॒तृन् यक्ष्य॑ता॒वृधः॑। प्र च॑ ह॒व्यानि॑ वक्ष्यसि
 दे॒वेभ्य॑श्च पि॒तृभ्य॑ आ। त्वम॑ग्न ई॒डितो॑ जा॒तवे॒दो-
 ऽवा॑ङ्मु॒व्यानि॑ सु॒रभी॑णि कृ॒त्वा। प्रा॒दाः पि॒तृभ्यः॑ स्व॒धया॑ ते
 अ॑क्षन्न॒द्धि त्वं दे॒व प्र॑य॒ता ह॒वीः॑षि। मा॒त॒ली क॒व्यैर्य॑मो
 अ॒ङ्गि॒रोभि॑र्बृह॒स्पति॑र्ऋ॒क्भिर्वा॑वृ॒धानः॑। या॑श्च दे॒वा वा॑वृ॒धुर्ये॑
 च॑ दे॒वान्त्स्वा॒हान्ये॑ स्व॒धया॒न्ये म॑दन्ति। (६९)

इ॒मं य॑म प्र॒स्त॒रमा॑ हि सी॒दाङ्गि॑रोभिः पि॒तृभिः॑ संवि॒दानः॑।
 आ त्वा॒ मन्त्राः॑ क॒वि॒श॒स्ता व॑हन्त्वे॒ना रा॑जन् ह॒विषा॑
 मा॒दय॑स्व। अ॒ङ्गि॒रोभि॑रा ग॒हि य॒ज्ञियै॑भि॒र्यम॑ वैरू॒पैरि॒ह
 मा॒दय॑स्व। वि॒व॒स्वन्त॑ हु॒वे यः पि॒ता ते॒ऽस्मिन् य॒ज्ञे
 ब॒र्हिष्या॑ नि॒षद्य॑। अ॒ङ्गि॒रसो॑ नः पि॒तरो॑ न॒व॒ग्वा अथ॑र्वा॒णो
 भृ॒गवः॑ सो॒म्यासः॑। तेषां॑ व॒यः सु॑म॒तौ य॒ज्ञिया॑ना॒मपि॑ भ॒द्रे
 सौ॒मन॑से स्या॒म॥ (७०)

॥ भक्षेहि मा विश ॥

(तैत्तिरीयसंहिता ३.२.५)

भक्षेहि॑ मा वि॒श दी॒र्घायु॑त्वाय॑ शन्तनु॒त्वाय॑ रा॒यस्पोषा॑य॒ वर्च॑से
 सु॒प्रजा॒स्त्वाये॑हि॒ वसो॑ पु॒रोव॑सो प्रि॒यो मे॑ हृ॒दो॒ऽस्य॒श्विनो॑स्त्वा
 बा॒हुभ्या॑ स॒ध्यास॑म् नृ॒चक्ष॑सं त्वा दे॒व सोम॑ सु॒चक्षा॑ अव॑
 ख्ये॒षम् म॒न्द्राभि॑भूतिः॒ केतु॑र्य॒ज्ञानां॑ वा॒ग्जुषा॑णा सोम॑स्य
 तृ॒प्यतु॑ म॒न्द्रा स्व॑र्वा॒च्यदि॑ति॒रना॑हतशी॒र्ष्णा वा॒ग्जुषा॑णा

सोमस्य तृप्यत्वेहि विश्वचर्षणे (१६)

शम्भूर्मयोभूः स्वस्ति मा हरिवर्णं प्र चरं क्रत्वे दक्षाय
रायस्पोषाय सुवीरतायै मा मा राजन्वि बीभिषो मा मे हार्दि
त्विषा वंधीः। वृषणे शुष्मायायुषे वर्चसे॥ वसुमद्गणस्य सोम
देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रछन्दस इन्द्रपीतस्य
नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य
सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्गणस्य
सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीछन्दस
इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत
उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः
सोम वृष्णायम्। भवा वाजस्य सङ्गथे। हिन्वं मे गात्रा
हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः। शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व
मा मेऽवाङ्गाभिमतं (१८)

गाः। अपाम सोमममृता अभूमादश्म ज्योतिरविदाम देवान्।
किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य। यन्म
आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहार्जातवेदा विचर्षणिः।
पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना
युवं चक्षुरा धत्तमक्ष्योः। इष्टयजुषस्ते देव सोम

स्तुतस्तौमस्य (१९)

श॒स्तोक्थ॑स्य॒ हरि॑वत॒ इन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मत् उप॑हूत॒स्योप॑हूतो
भक्षयामि। आ॒पूर्याः॒ स्था मा॑ पूरयत प्र॒जया॑ च॒ धने॑न च।
ए॒तत्ते॑ तत् ये च॒ त्वामन्वे॑तत्ते॑ पितामह प्रपितामह॒ ये च॒
त्वामन्व॑त्र॒ पितरो॑ यथाभा॒गम्म॑न्दध्वम् नमो॑ वः पितरो॒ रसा॑य॒
नमो॑ वः पितरः॒ शुष्मा॑य॒ नमो॑ वः पितरो जी॒वाय॒ नमो॑ वः
पितरः (२०)

स्व॒धाये॒ नमो॑ वः पितरो म॒न्यवे॒ नमो॑ वः पितरो घो॒राय॒ पित॑रो
नमो॑ वो॒ य ए॒तस्मिँ॑ल्लो॒के स्थ॑ युष्मा॑स्तेऽनु॒ येऽस्मिँ॑ल्लो॒के मां
तेऽनु॒ य ए॒तस्मिँ॑ल्लो॒के स्थ॑ यूयं॒ तेषां॑ वसि॑ष्ठा भूयास्त॒ ये-
ऽस्मिँ॑ल्लो॒केऽहं॑ तेषां॑ वसि॑ष्ठो भूयासं॒ प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यो
विश्वा॑ जा॒तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव (२१)

यत्का॑मास्ते जुहुमस्तत्रो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो
रयी॒णाम्। दे॒वकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमसि मनु॒ष्यकृ॑त॒स्यैन॑सो-
ऽव॒यज॑नमसि पि॒तृकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमस्य॒प्सु धौ॑तस्य॒
सोम॑ दे॒व ते॒ नृभिः॑ सु॒तस्ये॒ष्टय॑जुषः॒ स्तुत॑स्तौमस्य
श॒स्तोक्थ॑स्य॒ यो भ॑क्षो अ॒श्वस॑निर्यो गो॒सनि॑स्तस्य॒ ते
पि॒तृभि॑र्भक्षं॒ कृ॑त॒स्योप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि॥ (२२)

॥ ध्रुवासि धरुणास्तृता ॥

ध्रुवासिं धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता। मा त्वां समुद्र
उद्वधीन्मा सुपुर्णोऽव्यथमाना पृथिवीं दृ३ह। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्प्रथोऽसि
पृथिव्यसि भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य
भुवनस्य धर्त्री पृथिवीं यच्छ पृथिवीं दृ३ह पृथिवीं
मा हि३सीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय
प्रतिष्ठायै (३६)

चरित्रायाग्निस्त्वाभि पातु म॒ह्या स्व॒स्त्या छु॒र्दिषा शन्त॑मेन
तया दे॒वत॑याङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वा सी॑द। काण्डा॑त्काण्डात् प्र॒रोह॑न्ती
परुषः॑परुषः॑ परि॑। ए॒वा नो॑ दूर्वे प्र त॑नु स॒हस्रे॑ण श॒तेन॑
चा या श॒तेन॑ प्र॒तनोषि॑ स॒हस्रे॑ण वि॒रोह॑सि। तस्या॑स्ते
दे॒वीष्ट॑के वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्। अषा॑ढासि स॒हमा॑ना
सह॒स्वारा॑तीः सह॒स्वारा॑तीयतः सह॒स्व पृ॑त॒नाः सह॒स्व
पृ॒तन्य॑तः। सह॒स्रवी॑र्या (३७)

अ॒सि सा मा॑ जिन्वा। मधु॒ वाता॑ ऋ॒ताय॑ते मधु॒ क्षर॑न्ति
सिन्ध॑वः। मा॒ध्वीर्नः॑ स॒न्त्वोष॑धीः। मधु॒ नक्त॑मु॒तोष॑सि
मधु॑म॒त्पार्थि॑व॒ रजः॑। मधु॒ द्यौर॑स्तु नः पि॒ता। मधु॑मान्नो
वन॒स्पति॑र्मधु॒मा र॑ अस्तु सूर्यः॑। मा॒ध्वीर्गा॒वो भ॑वन्तु नः।
म॒ही द्यौः पृ॑थि॒वी च॑ न इ॒मं य॒ज्ञमि॑मिक्षताम्। पि॒पृतां॑ नो
भरी॑मभिः। तद्वि॒ष्णोः॑ पर॒मम् (३८)

प॒द र॑ सदा पश्यन्ति सूर्यः॑। दि॒वीव॑ चक्षुरात॑तम्। ध्रु॒वासिं

पृथिवि सहस्व पृतन्यतः। स्यूता देवेभिर्मृतेनागाः। यास्ते
अग्ने सूर्ये रुचं उद्यतो दिवमातन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः
सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्ये रुचो
गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी रुचं नो धत्त
बृहस्पते। विराट् (३९)

ज्योतिरधारयत्सम्राड्ज्योतिरधारयत्स्वराड्ज्योतिरधारयत्। अग्ने
युक्ष्वा हि ये तवाश्वासो देव साधवः। अरं वहन्त्याशवः। युक्ष्वा
हि देवहूतमा२ अश्वा२ अग्ने रथीरिव। नि होता पूर्यः सदः।
द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः।
तृतीयं योनिमनु सश्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त (४०)

होत्राः। अभूदिदं विश्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्नेर्वैश्वानरस्य च।
अग्निज्योतिषा ज्योतिष्मान्नुक्मो वर्चसा वर्चस्वान्। ऋचे त्वा
रुचे त्वा समिथ्स्रवन्ति सरितो न धेनाः। अन्तरहृदा मनसा
पूयमानाः। घृतस्य धारां अभि चाकशीमि। हिरण्ययो वेतसो
मध्यं आसाम्। तस्मिन्सुपर्णो मधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधु
देवताभ्यः। तस्यासते हरयः सप्त तीरे स्वधां दुहाना अमृतस्य
धारां॥ (४१)

॥ यास्ते अग्ने ॥

यास्ते॑ अग्ने॒ समि॒धो॒ यानि॒ धाम॒ या जि॒ह्वा जा॑तवेदो॒ यो
अ॒र्चिः। ये ते॑ अग्ने॒ मे॒डयो॒ य इ॒न्द्र॑व॒स्तेभि॑रा॒त्मानं॑ चिनुहि
प्रजा॒नन्। उ॒थ्स॒न्नय॑ज्ञो वा ए॒ष यद॑ग्निः किं वा॒हैत॑स्य॒ क्रिय॑ते
किं वा॒ न य॒द्वा अ॑ध्व॒र्युर॒ग्नेश्चि॑न्वन्न॒न्तरे॑त्या॒त्मनो॒ वै तद॑न्तरे॑ति
यास्ते॑ अग्ने॒ समि॒धो॒ यानि॑ (३३)

धामे॒त्याहै॑षा वा अ॒ग्नेः स्व॑यश्चि॒तिर॒ग्निरे॒व तद॑ग्निं चि॒नोति॑
नाध्व॒र्युरा॒त्मनो॒ऽन्तरे॑ति॒ चत॑स्र॒ आशाः॒ प्र च॑रन्त्व॒ग्नय॑ इ॒मं
नो॑ य॒ज्ञं न॑यतु प्रजा॒नन्। घृ॒तम्पि॑न्वन्न॒जर॑ सु॒वीरं॑ ब्रह्मं
स॒मिद्भ॑व॒त्याहु॑तीनाम्। सु॒वर्गा॑य॒ वा ए॒ष लो॒कायोप॑ धीयते
यत्कूर्म॑श्चत॑स्र॒ आशाः॒ प्र च॑रन्त्व॒ग्नय॑ इत्या॑ह (३४)

दिश॑ ए॒वैतेन॒ प्र जा॑नाती॒मं नो॑ य॒ज्ञं न॑यतु प्रजा॒नन्नित्या॑ह
सु॒वर्ग॑स्य॒ लो॒कस्या॒भनी॑त्यै ब्रह्मं स॒मिद्भ॑व॒त्याहु॑तीना॒मित्या॑ह
ब्रह्म॑णा॒ वै दे॒वाः सु॒वर्गं॑ लो॒कमा॑यन् यद्ब्रह्म॑ण्व॒त्योप॑दधा॒ति
ब्रह्म॑णै॒व तद्य॑ज॒मानः॑ सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष
यद॑ग्निस्तस्य॑ प्र॒जाः प॒शव॑श्छन्दा॑सि रू॒पं स॒र्वान्
वर्णा॑निष्ट॒कानां॑ कुर्याद्रू॒पेणै॒व प्र॒जां प॒शूञ्छ॑न्दा॒स्यव॑ रु॒द्धे-
ऽथो॑ प्र॒जाभ्य॑ ए॒वैन॑म्प॒शुभ्य॑श्छन्दा॒भ्योऽव॑रुद्धा चिनुते॥ (३५)

(तेत्तिरीय-ब्राह्मणम्/अष्टकम्-१/प्रश्नः-२/अनुवाकः-३)

सन्त॑ति॒र्वा ए॒ते ग्र॑हाः। यत्प॒रः सा॒मानः। वि॒षूवा॑न्दि॒वाकी॒र्त्यम्।
यथा॑ शा॒लायै॑ पक्ष॑सी। ए॒व सं॑व॒त्सर॑स्य॒ पक्ष॑सी। यदे॒तेन॑
गृ॒ह्ये॒रन्। वि॒षूची॑ सं॒वत्सर॑स्य॒ पक्ष॑सी॒ व्य॒वस्र॑सेयाताम्।

आ॒र्ति॒मा॒र्च्छे॒युः। य॒दे॒ते गृ॒ह्यन्ते॑। यथा॒ शा॒ला॒यै पक्ष॑सी म॒ध्य॒मं
व॒५॒श॒म॒भि सं॒मा॒यच्छ॑ति॥३३॥

ए॒व५ सं॒व॒त्स॒रस्य॑ पक्ष॑सी दि॒वाकी॒र्त्य॑म॒भि सं त॑न्वन्ति।
ना॒र्ति॒मा॒र्च्छन्ति॑। ए॒क॒वि॒५॒श॒म॒ह॑र्भवति। शु॒क्रा॒ग्रा ग्र॒हा गृ॒ह्यन्ते॑।
प्र॒त्यु॒त्त॑ब्धे॒ स॒य॒त्वाय॑। सौ॒र्य ए॒तद॑हः प॒शु॒रा॒ल॒भ्य॑ते। सौ॒र्यो॒-
ऽति॒ग्रा॒ह्यो गृ॒ह्यते॑। अ॒ह॑रे॒व रू॒पेण॑ सं॒म॒र्ध॑यन्ति। अथो॒ अ॒हं
ए॒वैष॑ ब॒लि॒र्ह्य॑ते। स॒प्तै॒तद॑ह॒रति॒ग्रा॒ह्या गृ॒ह्यन्ते॑॥३४॥

स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः। अ॒सा॒वा॒दि॒त्यः शि॒रः
प्र॒जा॒ना॑म्। शी॒र्ष॒न्ने॒व प्र॒जा॒नां प्रा॒णान्द॑धाति। तस्मा॑त्स॒प्त
शी॒र्ष॒न्प्रा॒णाः। इन्द्रो॑ वृ॒त्र५ ह॒त्वा। अ॒सु॒रा॒न्प॒रा॒भा॒व्य॑। स
इ॒माँल्लो॒कान्भ्य॑जयत्। तस्या॒सौ लो॒कोऽन॑भिजित आसीत्।
तं वि॒श्वक॑र्मा भू॒त्वाऽभ्य॑जयत्। यद्वै॑श्वक॒र्म॒णो गृ॒ह्यते॑॥३५॥

सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते।
ये वै॑श्वक॒र्म॒णं गृ॒ह्यते॑। आ॒दि॒त्यः श्वो गृ॒ह्यते॑। इ॒यं वा
अ॒दि॒तिः। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। अ॒न्यो॑न्यो गृ॒ह्यते॑।
वि॒श्वान्ये॒वान्ये॒न क॑र्मा॒णि कु॒र्वाणा॑ यन्ति। अ॒स्याम॒न्ये॒न प्र॒ति
ति॑ष्ठन्ति। ता॒वाऽप॑रा॒र्धात्स॑व॒त्स॒रस्या॒न्यो॑न्यो गृ॒ह्यते॑। तावु॒भौ
स॒ह म॑हाव्र॒ते गृ॒ह्यते॑। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। उ॒भयो॑र्लो॒कयोः
प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। अ॒र्क्य॑मु॒क्थं भ॑वति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ॥३६॥

ऋचां प्राचीं महती दिगुच्यते। दक्षिणामाहुर्यजुषामपाराम्।
 अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदीची महती दिगुच्यते।
 ऋग्भिः पूर्वाह्णे दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये
 अहः। सामवेदेनाऽस्तमये महीयते। वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति
 सूर्यः। ऋग्भ्यो जाताः सर्वशो मूर्तिमाहुः। सर्वा गतिर्याजुषी
 हैव शश्वत्॥ ४९॥

सर्वं तेजः सामरूप्यं हं शश्वत्। सर्वं हेदं ब्रह्मणा
 हैव सृष्टम्। ऋग्भ्यो जातं वैश्यं वर्णमाहुः। यजुर्वेदं
 क्षत्रियस्याऽऽहुर्योनिम्। सामवेदो ब्राह्मणानां प्रसूतिः।
 पूर्वं पूर्वेभ्यो वच एतदूचुः। आदर्शमग्निं चिन्वानाः।
 पूर्वं विश्वसृजोऽमृताः। शतं वर्षसहस्राणि। दीक्षिताः
 सत्रमासत॥ ५०॥

तपं आसीद्गृहपतिः। ब्रह्मं ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यं ह
 होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसत। अमृतमेभ्य उदगायत्।
 सहस्रं परिवत्सरान्। भूतं हं प्रस्तोतैषामासीत्।
 भविष्यत्प्रति चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदं सर्वं
 सिषांसताम्॥ ५१॥

अपानो विद्वानावृतः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्तवा
 उपगातारः। सदस्या ऋतवोऽभवन्। अर्धमासाश्च
 मासाश्च। चमसाध्वर्यवोऽभवन्। अशं सद्ब्रह्मणस्तेजः।

अच्छावाकोऽभवद्यशः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्।
यद्विश्वसृज आसत॥५२॥

ऊर्ग्राजानमुदवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यष्टौ-
द्वाव्णः। यद्विश्वसृज आसत। अपचितिः पोत्रीयामयजत्।
नेष्ट्रीयामयजत्त्विषिः। आग्नीद्धाद्विदुषी सत्यम्। श्रद्धा
हैवायंजथस्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजाम्। आकूतिरपिन-
डुविः॥५३॥

इध्मः ह क्षुच्चैभ्य उग्रे। तृष्णा चाऽऽवहतामुभे। वागेषां
सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतत्राणि
तन्वानाऽहः। सःस्थाश्च सर्वशः। अहोरात्रे पशुपाल्यौ।
मुहूर्ताः प्रेष्या अभवन्। मृत्युस्तदभवद्धाता। शमितोग्रो विशां
पतिः॥५४॥

विश्वसृजः प्रथमाः सत्रमांसत। सहस्रसमं प्रसुतेन यन्तः।
ततो ह जज्ञे भुवनस्य गोपाः। हिरण्मयः शकुनिर्ब्रह्म
नाम। येन सूर्यस्तपति तेजसेद्धः। पिता पुत्रेण पितृमान्
योनियोनौ। नावेदविन्मनुते तं बृहन्तम्। सर्वानुभुमात्मानं
सम्पराये। एष नित्यो महिमा ब्राह्मणस्य। न कर्मणा वर्धते
नो कनीयान्॥५५॥

तस्यैवाऽऽत्मा पदवित्तं विदित्वा। न कर्मणा लिप्यते
पापकेन। पञ्चपञ्चाशतस्त्रिवृतः संवत्सराः। पञ्चपञ्चाशतः